

2

VODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ V ŠIRŠÍM SPOLEČENSKO-HISTORICKÉM KONTEXTU | SIXTUS BOLOM-KOTARI

Kdy a proč lidé přestali spoléhat na přírodu a začali budovat vodní hospodářství „pro sebe“? Kdy se člověk od vody oddělil a pocítil potřebu tento „živel“ zkrotit? První systémy zavlažovacích kanálů? Regulace řek? Vodovody, kanalizace, přehrady? Opustíme-li standardní vyprávěcí linii dat a událostí, obvykle navázanou na učebnicové teze o křivce vedoucí nezadržitelně vzhůru, společenském růstu, pokroku a modernizaci, přináší známá historie lidstva jako klíčový spíše aspekt střídání. Lidé nutně nepřicházeli na využití vody postupně, jednotlivé funkce vody dávno využívali současně. Co se v čase měnilo, byla intenzita. Šlo o postupnou proměnu malých měřítek ve velká a naopak, konkrétněji pak vzestup a pád jednotlivých impérií, kultur a civilizací. Při vši neustálé proměně nelze přehlédnout vzájemnou propojenost jen zdánlivě samostatných činitelů.

Příběh vody v sobě nese náhle působící proměny v podobě rozsáhlých a dramatických povodní, ale i dlouhodobé procesy globalizace a lokalizace. Na vztahu člověka k vodě můžeme představit principy praktického fungování idejí a ideologií, spojovaných s označeními jako kapitalismus, socialismus nebo kolonialismus, ale též – možná překvapivě – s tématem náboženství. Nejde zdaleka jen o „pohanské“ kultury, směřující přímo k uctívání vody jako živé bytosti. Také křesťanství podstatně ovlivnilo rámeček, v němž se vodní hospodářství po celá staletí pohybovalo. Tím spíše jej ovlivnily nové ideje, které se v souvislosti s osvícenstvím a průmyslovou revolucí během 18. a 19. století postavily na místo náboženství. Jde o přijetí racionálního poznávání skutečnosti jako jediného možného, jež v podobě dominantního diskursu „víry ve vědu“ globálně převládlo a přetrvává do současnosti.

Cílem následujících řádků není problematizovat zavedený výklad (Plecháč, 1999; Hrkal, 2018; Voda, 2014), spíše jej obohatit o méně připomínané skutečnosti. K tomu poslouží pět tematických okruhů, představujících vodní hospodářství ve společensko-historickém kontextu. Předmětem našeho zájmu bude vývoj v globální perspektivě s konkrétními příklady z různých kontinentů. Zároveň zachováme pozornost ke specifikům českého prostředí. Výběr a zpracování témat je dán subjektivním pohledem historika a památkáře, který se může – a jistě i bude – lišit od stanovisek např. vodohospodářů. Tuto skutečnost není třeba zakrývat, využijeme ji pro dialog různých pohledů směřující k pestřejšímu obrazu (vodního) světa.

2.1 HLEDÁNÍ CIVILIZACE

Tématem prvního okruhu je civilizace v obdobích pravěku a starověku, tradičně od sebe oddělovaných vynálezem písma a existencí písemných pramenů. Jak je toto dělení ošidné, ukazují mezoamerické kultury, jejichž písemné systémy byly dlouho neznámé a řada zásadních objevů přichází až v období kolem roku 2000 (Rodríguez Martínez, 2006). Pravěký a starověký svět tak při současných znalostech připomíná vzájemně propojenou mozaiku různých „civilizačních stupňů“. Z hlediska vývoje vodního hospodářství můžeme zaměřit pozornost na neznámější kolébky civilizace v Mezopotámii a Egyptě, kde se staly každoroční záplavy hybatelem rozvoje daných území. V povodí Eufratu, Tigridu a Nilu vznikaly na počátku starověku první umělé vodní stavby, systémy zavlažovacích kanálů, ale i umělých vodních nádrží. Obdobné procesy ovšem probíhaly na dalších místech, např. v Indii a Číně (Lewis, 2007).

Jak vypadal svět v kolem roku 500 před Kristem? Přesunulo se světové civilizační centrum do Říma, kde právě začínalo republikánské období? Kde byly akvadukty a lázně, symbol římské vyspělosti, spojující užitek s krásou člověkem vytvořeného umění zdobných fontán a dokonalostí oblouků akvaduktů, klenoucích se v krajině? První známý vodovod Aqua Appia, dlouhý 16,5 kilometrů, dal postavit až o dvě staletí později republikánský státník Appius Claudius (Staccioli, 2005).

Kolem roku 500 před Kristem existovala uprostřed Sahary – na první pohled nejméně pravděpodobném místě – civilizace Garamantů. Tvůrci námi převzatých psaných dějin, staří Řekové a Římané, je považovali za necivilizované kočovníky. Přesto s nimi obchodovali a v hlavním městě Garamantů Garamě našli archeologové římské lázně. Aby přežili na Sahaře, vytvořili Garamantové důmyslný zavlažovací systém. Více než šest set kanálů vedlo k podzemním zásobárnám vody a zásobovalo zemědělství. Provoz těchto kanálů zajišťovalo sto tisíc údržbových šachet hlubokých až čtyřicet metrů. Takto vybudovaný systém se táhl v délce několika tisíc kilometrů. Voda se využívala k pěstování plodin, jako je ječmen, fíky, hrozny, proso a dokonce i bavlna, a to navzdory vysoké spotřebě vody (Keys, 2004; Franz, 2011).

2.2 MĚŘÍTKA KŘESŤANSTVÍ

Druhý tematický okruh k příběhu vody, časově zaměřený na středověk a raný novověk, akcentuje otázku náboženství ve vztahu k zániku velkých antických měřítek a počátkům nové globalizace. Pro vznik středověké civilizace je zásadní Evropa jako kontinent, která se stává namísto Středomoří těžištěm politického, ekonomického a kulturního dění. Spolu s „ochlazením“ souvisejícím s přesunem společenských center na sever, formuje více než tisícileté období středověku křesťanské náboženství vztahující se mimo hmotný svět. Obojí se projevuje ve svržení antického kultu lidského těla. To přestává být obdivováno jako zdroj krásy a radosti, namísto toho je tabuizováno coby hříšné lákadlo pekla. Náboženská askeze se významně podílela na změně konfigurace evropské kultury po pádu římské říše (Smithová, 2011).

Spolu s tělem křesťanství uzavřelo také vodu. Očišťující voda měla symbolicky významné, rozsahem však nepatrné místo ve křtitelnicích křesťanských kostelů, zatímco římské vodovody a lázně dávno zničili Gótové, Langobardi a Vandalové. Pro hospodaření s vodou musely většině obyvatel namísto vodovodů stačit studny, řeky a potoky. „Hříšný“ čas, trávený v lázni, měl náležet modlitbě a práci. Přesto pokusy vymýtít zcela společné koupání nahých mužů a žen ve středověké Evropě neuspěly. Význam tělesné hygieny ale upadl. Používaná voda měla k čistotě daleko, už vzhledem k tomu, že úlohu kanalizace plnily příkopy v ulicích. Koloběh kontaminované vody se uzavíral, a tak čas od času přicházel „trest Boží za hříchy“. Při morových epidemiích takto umírala zhruba jedna třetina populace (Bergdolt, 2002).

Uvedenou obecnou charakteristiku je třeba upřesnit v tom smyslu, že pro středověk je typická lokalizace, rozdíly mezi jednotlivými evropskými regiony byly obrovské. Životnost antického dědictví a jeho odolávání církevním dogmatům má jinou podobu v italských zemích a jinou ve střední Evropě, jinou na venkově a ve městech. Prudké změny nastávaly také v čase a v závislosti na konkrétní osobnosti. Zde stačí zmínit českého krále Václava IV. (1361–1419) a jeho oblibu lázní, na základě níž vznikla legenda o záchraně krále ze zajetí krásnou lazebnicí. Výzvou křesťanskému narativu jsou ilustrace rukopisu Václavovy Bible (Obr. 1A–B). Nezvykle se mezi nimi objevují postavy krále a královny v lázních. Královna je ztvárněna bosá v průsvitném závoji jako lazebnice. Václavova Bible se zde odklání od aspektů čistě transcendentální povahy a akcentuje králův přednostní zřetel k pozemským rozkoším života (Spěváček, 1986).

Obr. 2-1A–B Dvojnáčnost vodního živlu podle středověkého křesťanského narativu: cudně uzavřená voda životodárné studny a otevřená voda lázní spojená s nahotou a hříchem. Bible Václava IV., 1390–1400 (Wikimedia Commons).

V Praze Václava IV. nebyly jen staroměstské lázně, kam se umísťuje ona legenda o záchraně krále. První veřejný vodovod vznikl na Novém městě pražském hned po jeho založení v polovině 14. století. Potrubí bylo vyrobeno z borových provrtávaných kmenů. Málo trvanlivý materiál se rychle opotřebovával. Zásobování středověkých českých měst vodou bylo ve srovnání s jinými regiony na dobré úrovni. Podzemní vodovody přiváděly vodu do soukromých nebo veřejných kašen. V případě Prahy probíhala stabilizace systému zásobování vodou od konce 15. století. Vltavskou vodu čerpali Pražané do několika vodárenských věží, nejprve hrázděných a od konce 16. století už kamenných. Pro Nové Město sloužila dřevěná vodárna Šítkovská, postavená v roce 1495, po několika požárech pak zbudovaná z kamene. Kromě ní do roku 1503 stála na Zderaze další vodárenská věž. V roce 1610 už bylo vodou zásobováno 130 stolanů a kašen na novoměstském území – tato síť vodovodů se udržela až do počátku 19. století (ČT, 2018).

S renesancí a zámožnými objevy se kyvadlo dějin překlopilo na cestu globalizace a návratu k antickému dědictví. Příkladem obratu od lokálních středověkých měřítek k širším ambicím zůstává i české rybníkářství, jehož zlatá éra v 16. století se kryje s rozkvětem české renesance. Nejznámější český rybníkář Jakub Krčín z Jelčan a Sedlčan (1535–1604) působil ve službách renesančního velmože Viléma z Rožmberka, ale též legendárního císaře Rudolfa II. Rybníkáři usilovali o vytvoření celého systému vodního hospodářství v krajině (Obr. 2-2). Na rozdíl od středověké minulosti jim nebránily překážky rozdrobené pozemkové držby, kdy se o jednu vesnici dělilo i několik majitelů. Na počátku raného novověku disponovala vrstva nejbohatších šlechticů stabilizovaným rozsáhlým majetkem územně ucelených panství, kde existoval prostor pro realizaci ambiciózních záměrů v podobě velkých vodních děl. Není proto divu, že rybníkářství v českých zemích 16. století bylo až na ojedinělé výjimky záležitostí šlechtického podnikání (Vorel, 2007; Čechura, 2020).

Co tvořilo rybníční systém vodního hospodářství? Nejprve bylo zapotřebí postavit jez na řece, která byla jeho hlavním zdrojem vody. Jez zvyšoval hladinu říční vody do požadované výšky. Tím mohla přirozeně odtékat z hlavního toku do postaveného přírodního kanálu. Teprve z něho byla vedena voda do rybníků. K napájení menších umělých nádrží postačovaly i menší potoky. Zaběhnuté systémy produkce a distribuce ryb, vytvořené v 1. polovině 16. století, se udržely až do třicetileté války, protože rybníky stále přinášely významný užitek. Přesto bylo již na počátku 17. století zjevné, že zlatá doba českého rybníkářství skončila a nové velké investice se přesunuly do jiných odvětví.

Bylo výhodnější rybníky trvale vypustit a jejich dno osít obilím. Jezy, stavidla, hráze a napájecí kanály tak postupně pustly. Hromadné vysoušení rybníků, prováděné v době josefínských reforem na konci 18. století, postihlo již jen zbytek původní rybníční sítě. Jedinou podstatnější regionální výjimkou zůstaly jižní Čechy, kde se rybníky staly pevnou součástí lokální identity (Vorel, 2007; Rozkošný a kol., 2015).

Obr. 2-2 Novověký ideál vodního prvku v užitkovém a zároveň esteticky ušlechtilém zahradnictví, kdy zahrada volně přechází v komponovanou krajinu (Neuester Orbis pictus. Sichtbare Welt in Bildern, Leipzig 1851).

2.3 GEOPOLITIKA VODNÍCH CEST

Třetí tematický okruh příběhů vody časově spadá do období průmyslové revoluce. Časově se budeme pohybovat zejména v „dlouhém“ 19. století, kdy lidé pro rozšiřující se spektrum hospodářské činnosti potřebovali stále větší množství vody. Se zvyšující se produkcí a hledáním nových odbytišť rostl význam vodní dopravy. Zde se voda dostala jako mocenský nástroj do osidel geopolitiky. Technologické možnosti poloviny 19. století umožnily rozsáhlou výstavbu umělých vodních cest, podstatně urychlujících globální přepravu lidí a zboží. Ambice kapitalismu se v exotických prostředích, kde nákladné inženýrské stavby vznikaly, propojily s praktikami kolonialismu a imperialismu států, které tyto stavby financovaly. Zápas o kontrolu dvou strategicky významných oceánských průplavů, Suezského a Panamského, pokračoval i ve 20. století (Galský, 1961).

V historii budování novodobého Suezského průplavu, spojujícího Středozevní a Rudé moře, získala náskok koloniální Francie, mj. zásluhou Napoleonova tažení do Egypta roku 1799. Velmi atraktivně znělo zjištění, že vybudováním umělé vodní cesty by se plavba například z Perského zálivu do Evropy zkrátila zhruba o polovinu, neboť by již nebylo nutné obeplouvat Afriku kolem mysu Dobré naděje, anebo náklad přes Suezskou šíji přepravovat po zemi. O myšlenku se začal zajímat francouzský inženýr a diplomat Ferdinand Lesseps. Dal si vypracovat podrobný projekt od rakouského projektanta Aloise Negrelliho, který projektoval také karlínský viadukt v Praze. V roce 1856 se Lesseps stal konzulem v Káhiře a téhož roku získal koncesi na stavbu průplavu od egyptského místokrále, který později zakoupil významný podíl ve společnosti, která průplav stavěla. Ta byla založena o rok později za účasti investorů z Francie, Itálie, Rakouska, Egypta, Ruska i USA. Naopak britská vláda stavbu zprvu odmítala a snažila se jí zabránit.

Stavba probíhala deset let (1859–1869). Všechny materiál se přivážel z Evropy. Zpočátku hloubili průplav dělníci ručně, teprve postupně vznikaly parní bagrovací lodě a mechanické transportéry, které bylo třeba pro daný konkrétní účel zkonstruovat a vyrobit. Otevření mělo obrovský efekt na zámořský obchod a koloniální pronikání Evropanů do Afriky. Proto se snažili průplav ovládnout Britové, kteří roku 1882 úspěšně okupovali celý Egypt. Britové se kontroly nevzdali ani po vyhlášení samostatnosti země. Teprve egyptský prezident Džamal Násir v odvážné operaci roku 1956 průplav znárodnil. To vedlo k Suezské krizi, během níž se proti Egyptu vojensky spojily dvě staré koloniální mocnosti, Británie a Francie. Vítězství Egypta bylo odrazem konce evropského pojetí kolonialismu 19. století, které vystřídaly nové, méně otevřené formy exploatace tzv. třetího světa (Suez Canal; Hummel, 1939).

Myšlenkou propojení Atlantského a Tichého oceánu se začali evropští, zvláště španělské kolonizátoři zabývat již od samého počátku kolonizace amerického kontinentu. Během 19. století z mnoha variant vykrytalizovaly dvě možnosti, a to přes území dnešních států Panama a Nikaragua. Realizován byl zatím pouze Panamský průplav. Projekt zbudování průplavu přes tehdejší kolumbijskou provincii v oblasti Panamské šíje představil v Paříži roku 1879 nám již známý Ferdinand Lesseps. O rok později začali Francouzi se stavbou, kterou po deseti letech zastavili a nebyli schopni dokončit. Hotova byla pouze třetina prací na budoucím průplavu, což stálo dvacet tisíc lidských životů. Na samém přelomu 19. a 20. století se projektu ujaly Spojené státy americké, které pro plnou kontrolu Panamského průplavu využily politickou strategii odtržení provincie

Panama od Kolumbijské republiky a podpory vzniku nového státu, který USA poskytl výlučná práva na držbu průplavu a jeho okolí, jakož i na stavbu vojenských základů. Mnohaletý zápas o narovnání vzájemných nerovnoprávných vztahů byl spojen se jménem hlavy panamského státu Omara Torrijose a dohodou s americkým prezidentem Jimmy Carterem z roku 1977. Američané vrátili území průplavu Panamě až 31. 12. 1999 s tím, že nadále garantují vnější obranu celého průplavu (Brossmann, 2007; Jaén Suárez, 2007).

Zdání nadvlády nad přírodou, kterému lidé uvěřili na základě proměny světa za průmyslové revoluce, se projevovalo vírou v technokratickou budoucnost. Dokladem zůstávají plány na stavbu celé řady dalších vodních děl, které nebyly realizovány. Ve střední Evropě byly zpracovány projekty průplavu Dunaj – Odra, resp. Dunaj – Odra – Labe (Dunaj – Odra – Labe; Arnika). Mnohem megalomantšější byl projekt Atlantropa, inženýrský projekt snížení hladiny Středozevního moře a zavlásování Sahary. Vytvořil ho ve dvacátých letech 20. století německý architekt Herman Sörgel, který ho propagoval až do své smrti v roce 1952. Součástí projektu byla přehrada přes Gibraltarskou úžinu, která by snížila hladinu Středozevního moře o sto metrů, další přehrady, průplavy a kanály. Snížením mořské hladiny by byly získány nové velké plochy země, řešící problém přelidnění Evropy. Počítalo se s kolonizací Afriky evropským obyvatelstvem jako alternativou konceptu „Lebensraum“. Podobně megalomanské plány na krajinu pro „nového člověka“ („Poručíme větru, dešti“) byly realizovány v Sovětském svazu. Jejich pomníkem – jedním z mnohých – zůstává kontaminované a prakticky vyschlé Aralské jezero, kdysi čtvrté největší na světě (Gall, 1998; Sörgel, 1942; Létolle, Mainguet, 1996).

2.4 VODNÍ SOCIALISMUS

Čtvrtý tematický okruh příběhů vody akcentuje, jak režimy státního socialismu – v našem případě Československo – realizovaly ve 2. polovině 20. století osvícenskou verzi modernity. Jak? Dědictví osvícenského absolutismu konce 18. století (vláda císaře Josefa II. a jeho „revoluce shora“) transformovaly do „pečovatelské diktatury“. Sociální inženýrství s úsilím o povznesení životních podmínek všech obyvatel bez rozdílu bez ohledu na to, zda dotyční obyvatelé o takové povznesení stojí či ho odmítají, se odrazilo ve fenoménu masivní výstavby přehrad, které měly doslova zaplavit českou krajinu. Této aktivitě předcházelo půlstoletí budování novodobých přehrad v českých zemích, vyvolané intenzifikací průmyslové výroby od přelomu

19. a 20. století. Až do poloviny 20. století však vznikaly vodohospodářské stavby a vodohospodářská infrastruktura „ze spodu“, z potřeb obcí, lokálního zemědělství, na popud průmyslových podniků, protipovodňové ochrany konkrétního území. Místní obyvatelé byli ve většině s novou výstavbou srozuměni a požadovali ji. Zakládala se lokální i nadregionální vodní družstva (první na Čáslavsku roku 1882), která v letech 1890–1939 sehrála ve zlepšování vodních poměrů klíčovou roli (Pelíšek, 2021).

Politické změny v Československu po roce 1948 zahájily etapu plánovitě, nejednou násilně „ze shora“ vnucené výstavby vodohospodářských děl, o nichž se předtím „vědecky“ rozhodlo v centru. Škrtem pera byl uveden do chodu celý realizační systém, materiál, stroje, pracovní síly. Pramálo záleželo na postoji místních obyvatel, na přírodě, ba ani na širší ekonomické logice takové výstavby. Překážky nové výstavbě v podobě soukromého vlastnictví, místních sociálních vazeb, veřejného mínění apod. šlo zdolat poukazem, že ta která budovatelská akce je nepostradatelnou systémovou součástí komplexní a zároveň výrazně autoritativní péče o občany, z níž se sami nemohou žádným legálním způsobem vymanit. Dědictví podobně bezohledného pojetí zanechalo v krajině řadu problémů, které zůstávají nedořešeny. Mezi další dopady lze uvést rapidní nárůst spotřeby vody, silné podcenění ochrany vod před znečištěním, tedy souhrnně chápání vody jako nevyčerpatelné přírodní suroviny (Růžička, 1962; Spurný, 2016).

Jak hospodařit s vodou? Výmluvným příkladem shora vnuceného technokratického řešení je vodní dílo Nové Mlýny, kaskáda tří přehradních nádrží na řece Dyji pod Pavlovskými vrchy na jihu Moravy. Nádrže byly postaveny v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století, aby zamezily každoročním záplavám a zvýšily intenzitu zemědělské výroby. Výstavbu odůvodňovaly plány socialistického hospodářství na rozsáhlé systémy zavlažovacích kanálů. Tak rozsáhlá regulace Dyje měla dramatické účinky na životní prostředí, přičemž plány na rozsáhlé zavlažovací kanály byly po roce 1989 opuštěny. Hlavní účel celého projektu tak pominul. Následkem zaplavení oblasti je zánik desítek hektarů původních lužních lesů. Z pohledu ekologických aktivistů se potvrdilo, že jde „o vodohospodářský paskvil“, kvůli němuž byly zničeny „nejcennější a nejkrásnější lužní lesy u nás a možná i ve střední Evropě“. Bylo to dílo socialistické normalizace. Prostřední nádrž zcela zatopila vesnici Mušov, jako memento zůstává zachován pouze zdevastovaný starobylý kostel sv. Linhartarta stojící uprostřed vod (Vlašín, 2018; Povodí Moravy, Nové Mlýny).

Z hlediska širšího kontextu je však třeba doplnit, že v rámci masivního hospodářského oživení po skončení druhé světové války se dá mluvit o zlatém věku výstavby přehrad na obou stranách železné opony, ale i mimo tzv. vyspělý svět. V případě českých zemí pak platilo, že nejvíce přehrad bylo vybudováno ve 2. polovině 20. století, ovšem často na místech vyhledaných a doporučených již v době kolem roku 1900. Technokratická řešení výstavby přehrad se uplatňují i v současnosti, jak ukazuje případ čínské přehradní nádrže Tři soutěsky, propagované coby největší přehrada na světě a nejlepší způsob, jak ukončit staletí záplav v povodí veletoku Jang-c'-ťiang a získat elektřinu, potřebnou pro překotný ekonomický růst země. Dokončena byla roku 2012. Důsledkem vytvoření přehrady se stalo nucené vysídlení více než 1 260 000 lidí. Čínská vláda přiznala devastující účinky vodního díla na ekologii krajiny a život lidí. Vyčlenila miliardové investice na eliminaci ekologických škod vodního díla (Majling, 2015; Fantová, 2011).

2.5 PANSTVÍ NAD VODOU A JEHO BUDOUCNOST

Pátý a závěrečný tematický okruh, uzavírající společensko-historický kontext hospodaření s vodou, pokládá otázku: Komu patří voda? V české realitě po pádu státního socialismu roku 1989 jde o vodohospodářskou infrastrukturu. Bez ohledu na strategický význam tohoto odvětví došlo k rozbití státní kontroly nad hospodařením s vodou. Privatizace přinesla oproti dřívějšímu stavu majetkový rozpad, předání provozů do obecních či soukromých rukou nebo akciových společností se zahraničními vlastníky, většinou nadnárodními korporacemi. Problémy s tím spojené se začínají projevovat výrazněji v posledním období sucha, kdy začíná být přítomen „boj o vodu“, známý z jiných míst naší planety. V jihoamerické Bolívii ukázala na přelomu 20. a 21. století válka o vodu, jak snaha kapitalizovat životodárný veřejný zdroj za každou cenu nutí obyvatelstvo, aby v zájmu vlastního přežití změnilo či svrhlo stávající politický systém. Počátkem roku 2000 se čtvrté největší bolívijské město Cochabamba vzbouřilo proti tomu, co mnozí považovali za snahu ukrást, pronajímat a prodávat dešť. V půvabném koloniálním centru města vyrostly barikády, zatímco na venkově byly postaveny zátarasy, které – díky poloze Cochabamby na hlavní dálnici mezi východem a západem Bolívie – rozdělily zemi na dvě části. Povstání bylo klíčovým momentem mobilizace obyčejných Bolivijců, která o pět let později připravila o moc tradiční politickou třídu v zemi a nahradila ji Hnutím za socialismus Evo Moralese, v němž dominovali indiáni (Pravda o vodě; Hennigan, 2014).

Ve středověku se hospodaření s vodou chápalo jako královský regál. Otázka, komu patří voda, souvisí s úvahami o vlastnictví jako takovém. Pokud si lze koupit základní surovinu – balenou vodu – jako tržní produkt s marketingovým příběhem, lze si takto koupit celou planetu? Tradičním kulturám jihoamerických indiánů byla filozofie konzumní civilizace, kde všechno má svou cenovku, vzdálená a nesrozumitelná. Indiáni Kogi říkají: „Je zapotřebí, aby lidé pochopili a přijali fakt, že voda je podstatný základ života i všeho existujícího: rostlin, živočichů, lidí, ovzduší, země... Nestačí jen porozumět, ale především zavést do svého života každodenní uctění, léčení, uzdravování a očistu vody svou vědomou pozorností.“ Současná evoluční perspektiva průmyslových dravců nás přivádí, a stále bude přivádět

k většímu suchu a vyprahlosti země. Přivádí tak naši zemi k nenávratnému vysychání, k vysychání života. K tomuto jednání a vývoji nemůžeme dál nečinně přihlížet (Kogi; Kapusta, 2020).

Stále hlasitější požadavek udržitelného využívání vodních zdrojů přináší příznivé změny do krajiny. Ubývá ploch s uměle vysázenými monokulturami, obnovují se přirozené vodní toky a sítě cest. Teprve se ukáže, do jaké míry podobný obrat probíhá také v lidských myslích, obrat k obnově rovnováhy v nás samých. Budování megalomanských vodohospodářských staveb s důrazem na velikost a výkon bylo odrazem vychýlení směrem k hrubé, mužské, technokratické nadřazenosti (Obr. 2-3). Náprava tedy může být vedena směrem k citlivosti a jemnosti.

Obr. 2-3 Voda v současné technologicky přeformované krajině. Vodní elektrárna Itaipú na řece Paraná v Jižní Americe, druhá nejvýkonnější na světě (Wikimedia Commons).